

אשפה

באשי > שלא תיפרץ החומה

שלא תיפרץ החומה

בתוך המשפחה תמר עבודי ח' תמוז התשפ"ד

היא רק רצתה צלחת מרק מהמטפלת הרגשית שלה. חלמה על צלחת כזו, חמה ומנחמת. את המרק היא לא קיבלה, במקומה היא עברה תהליך עמוק ומצמיח. ככה נראית אתיקה בשירות הטיפול | ומה קורה כשהאתיקה נעדרת מחדר הטיפולים? מה קורה כשדמות המטפלת מתערבבת עם דמות של חברה, מעסיקה או תלמידה? מה קורה כשאין גבולות ברורים של זמן, מקום ותהליכים? ואיך תדע מטופלת להבחין אם המטפלת שלה בוחרת להתעלם מכללי האתיקה המחייבים? | יש גבול

נגיד שאת רופאה, ואת מגלה בסבב של הבוקר שהקולגה שלך נתנה למטופלת במחלקה טיפול שגוי, אם כי לא מסוכן. מה תעשי?

אז: הרופאה האחראית מתעכבת יתר על המידה בשל עניין אישי שלה. את שמעת ממנה על העניין האישי אתמול. היא סיפרה שהבת שלה עוברת כרגע תהליך אבחוני לא פשוט, וחסרה לה פניות.

בעקבות כך, התורים כולם מתעכבים. האם תאמרי לה משהו?

חולה מתלוננת על כאב ראש חריג. את לא מתרשמת שמדובר במשהו מדאיג ומשחררת אותה עם המלצה לאקמול. למחרת מתברר שהיא סובלת מדימום במוח. האם תדווחי על התסמינים מאתמול? על הצג מספר לא מוכר, דודה של חולה המאושפזת אצלך במחלקה מספרת לך שהחולה שומרת סוד כמוס גם מאוזני הרופאים, אבל לדעתה יש לך השפעה מכרעת על הטיפול בה. האם תיידעי את החולה על השיחה מדודתה?

את שומעת ממטופלת, שהרופא הבכיר הציע לה לגשת לטיפול רפלקסולוגי אצל רעייתו, בקליניקה לטיפול טבעי. האם תאמרי לו שזה לא ראוי?

עכשיו... את מחליפה תפקיד, ואת מורה:

את מגלה שאחת התלמידות עומדת להיכשל במבחני סוף השנה. המנהלת הזהירה אותה שאם היא נכשלת, היא לא ממשיכה בשנה הבאה במוסד הלימודים הזה. את יודעת בסודי סודות שההורים של אותה תלמידה עומדים להיפרד ומבינה שאם היא תיכשל, היא לא תוכל להיות פנויה למצוא לעצמה מסגרת אחרת. תעזרי לה קצת במבחן? תתקני לה תשובות? אולי תספרי למנהלת את הסוד? קיבלתם תקציב שנתי מקרן מיוחדת. את מתלבטת אם להקצות את המשאבים לתלמידות ממשפחות

מצוקה או לתלמידות כולן. במה תבחרי?

שוב את מחליפה מקצוע, ועכשיו את יו"ר ארגון סביבתי, ומקבלת מידע על פעילות מזהמת של חברה מקומית. את יודעת שחשיפת הפרשה עלולה להביא לסגירת החברה ולפיטורים של עובדים רבים. מה תעשי?

ועכשיו את יכולה לחזור להיות סתם קוראת נחמדה, שמנסה לבחון מהי "אתיקה". אתיקה היא מונח מסובך שמתאר דילמה. דילמה שיש לה אפשרויות שונות ואחרות, כשהמטרה שלהן היא אחת: לבחור בטוב.

שאלנו את פייגי רייזמן, עו"ס קלינית, פסיכותרפיסטית ומדריכה, למה אתיקה חשובה כל כך. "אתיקה", מתחילה פייגי, "היא מונח בפילוסופיה המתאר את המוסר והמידות הטובות וכן את העיון הפילוסופי בשאלות של מוסר.

"אתיקה מקצועית היא מונח יישומי שנוגע להתנהלות של קבוצות אנשים בעלי עניין מקצועי. אתיקה מוגדרת כהתנהגות ראויה של בעלי מקצוע שונים. אתיקה מתבססת על המונח 'מוסר' שהוא היבט של החשיבה האנושית שמושפע ממערכת הנורמות הנהוגות בחברה ואף מותווה על ידה. אחת ממטרות המוסר היא לתת לאדם כללים מנחים וערכים של רע וטוב להתנהגות בכל מישורי החיים. "תפיסה פילוסופית זו של מוסר מדגישה את הייחודיות של תפיסת המוסר ביהדות שאינה נובעת מנורמות מוסריות אנושיות אלא מציווי אלוקי. (כן, כן, ייתכן שמה שנחשב למוסרי כל כך בעיני חברה אחת, יצטייר כלא מוסרי בחברה אחרת).

"בהתאם למודל הנפשי הסטרוקטורלי שבנה פרויד, התפתחות המוסר והמצפון נעשית עם התפתחות המבנה הנפשי – 'האני העליון' שכולל ערכי מוסר ונורמות חברתיות. האני העליון מתפתח מילדות כחלק מתהליך החינוך וכתוצאה מהפנמת מגבלות ואיסורים.

"אתיקה למעשה היא הרחבה של ההתנהגות המוסרית שנובעת מערכים של טוב ומאפשרת את צמיחתה וגידולה של כל חברה. אתיקה היא אבן הראשה של כל מערכת יחסים באשר היא ומאפשרת את התקיימותה".

כשאבא אומר לציפי שלו ש"הי, אסור לך לספר למוישי שאסתי נגעה לו בספר", הוא מקנה לה יסוד בראשיתי למוסר יהודי, הלכתי ו- אתי.

וכשאמא מסבירה ליהודית שלה ש"נכון שאת ממש מתביישת לומר למורה שהיא החליפה בין המבחן שלך למבחן של שושי, ובעצם את קיבלת שמונים ושושי תשעים וחמש, אבל ככה ראוי לעשות", היא מניחה עוד אבן דרך לאתיקה בסיסית בנפשה של הבת שלה, חינוך ליושר ולמוסריות. אבל לא על אתיקה כללית באנו לדבר, אלא על אתיקה בטיפול. וזה קרה בעקבות סיפור של מישהי שנשאיר עלומת שם שהביאה אותו למערכת וביקשה: ספרו את הכאב שלי, אולי אנשים אחרים יוכלו להינצל.

כשהגבולות הלכו לאיבוד

רשות הדיבור למספרת הסיפור, עם שינויים מתבקשים כדי שלא לחשוף זהויות: "אני מטפלת רגשית. חיפשתי מדריכה, מישהי טובה, שתהיה מקצועית אבל עם זה שתהיה חמה, תדע לפרגן, בגובה העיניים. שאלתי חברות, קולגות, עברתי כמה מדריכות ואז שמעתי על... איך נקרא לה בכתבה? איזה שם בדוי אפשר למצוא? אולי נקרא לה חפציבה, בתקווה שאין מטפלת כזו. קיבלתי המלצות חמות על חפציבה, מטפלת, מדריכה, מרצה בתחום הטיפולי. 'כדאי לך', אמרו הממליצות בעיניים בורקות, 'היא הטובה בה' א הידיעה בתחום'.

"נפגשתי איתה. היא אכן מקצועית מאוד, יודעת מעולה את החומר התאורטי וגם יודעת איך להנגיש אותו בפרקטיקה. הפגישות היו מקצועיות, קיבלתי ממנה הרבה ידע, ומשהו בתחושה הפנימית הרגיש לי... לא ברור. קצת קפוא, קצת פוחד, ועם זה – מוקסם. היו במפגשים איתה הרבה ידע, הרבה הבנה איפה זה פוגש אותי, מגע נפשי מדויק, כזה שמצליח לראות גם אותי וגם את המטופלות שלי, כזה שמאפשר לי לשתף בחלקים הכי אישיים שלי ואחר כך שולח לי במייל לבבות. עם כזו אהבה, מי מאמין לתחושה פנימית?

"היא נטעה בי המון אמונה בעצמי, ושיתפה אותי בחוויות אישיות תוך אמירה 'אני יודעת שאני זולגת בין הגבולות, אבל הקשר איתך... הוא מיוחד, יוצא דופן'. לא פעם היא ביקשה לבוא אלי עם ילדיה, ליהנות מהבריכה שבחצר שלי, חיבקה בחום ושיתפה בדילמות פרטיות. זה נתן לי תחושה טובה. "אחרי כמה פגישות כאלו, אמרה לי חפציבה: 'תקשיבי, את מיוחדת. הגישה הטיפולית שלך לא רגילה. יש לי מכון ללימודי פסיכותרפיה, בואי, תלמדי אצלי'. באותה שנה היו לי תאומים קטנטנים והרגשתי שהשלב פחות מתאים, אבל חפציבה לחצה: 'תוכלי לשלם רק חלק – הרי אני מנהלת המכון, אעזור לך גם עם חובת הנוכחות ואפטור אותך ממטלות'. השתכנעתי. גם לזכות בהערכה של מדריכה נערצת וגם לקבל הטבות מפליגות? מי לא הייתה מסכימה?

"שנה שלמה בילינו יחד במקביל. היא מדריכה שלי, נועצת איתי, ידידת נפש ומורה שלי גם יחד. התחושה הייתה – גן עדן. לרגעים, בכל אופן. היו גם רגעים אחרים. רגעים שבהם לא ידעתי את מי אפגוש עכשיו: את הידידה, את המורה, את המדריכה או את הנועצת? זה היה מבלבל. "חלקים חשופים מאוד בנפש שלי הופקדו בידיים שלה, אבל לא בצורה חברית, הדדית, אלא כחלק מסטינג טיפולי שמאפשר מגע בחלקים הכי הכי כמוסים. היא נגעה בהם בידיים מיומנות, עדינות ורכות, מה שאפשר לי להתמסר, ולפעמים, בפתאומיות, היא הפכה לדורשת, זועפת, נוזפת בילדים שלה או בי – על מטלה שגויה. זה היה... מתיש".

כנראה תהיה מי שתשאל את מספרת הסיפור ברגע הזה: אז למה לא הפסקת את הסבל הזה? מה, לא ידעת שנעשית כאן בוקה ומבולקה? זהו, שלא.

הכמיהות שלנו לקשרים מיטיבים עם דמויות סמכות, הן כמיהות שכמעט לא ניתנות להסבר במילים. ברגעים האלו אנחנו כמו ילדים שבטוחים שנצליח לצלוח כל קושי, נצליח לתקן את המבוגרים האחראים עלינו, נוכל לייצר מחדש סדר, טוב, ורוגע, ומתיקות.

שם, בדיוק שם, נכנסת האתיקה. דורשת בקול קר אומנם, אבל מייצר סדר: זה מותר, זה אסור. זה שחור, זה לבן. פנטזיה היא דבר מתוק, אבל היא אסורה למימוש.

ונרחיב על זה עוד מעט, אחרי שניתן לה לסיים את הסיפור שלה, עם השבר הגדול.

"בסיומה של השנה, אחרי החגיגה הנחמדה שערכנו בכיתה וההכנות לשנה ב', חפציבה התקשרה וביקשה בטון קפוא לבשר לי משהו מר. בלי הרבה השתהות היא הניחה את המשפט, קצר וחד: 'מהנהלה דורשים שלא תמשיכי בלימודים'.

למה? הייתי מאובנת.

"כי היו כשלים, היית חסרה, לא שילמת, לא עשית מטלות מסוימות', ענתה חפציבה ביובש. פתאום היא נהייתה חלק מצוות ההנהלה, לא זו שחלקים שלי מופקדים בנפשה.

"אבל דיברנו על כך, סיכמנו מראש, זה היה התנאי שלי לבוא כשיש לי תאומים! אפילו לא צעקתי. המילים נעלמו לי מהפה.

'מצטערת', ענתה חפציבה, 'זו הוראה מגבוה. ועוד הודעה קצרה: אני מפסיקה להדריך אותך'.

"לא, לא התחלתי לבכות. זה היה קפוא ומקפיא. לא בכיתי, רק נדהמת: 'אבל אנחנו באמצע, למה?'

'מצטערת', היא אמרה לי, 'מצטערת, ובזה אנחנו מסיימות את הקשר בינינו. אין מקום לדיון'.
"ככה. קר. חותך. בשיחת טלפון אחת. כשאינני מבינה מהיכן היא הגיעה, ולמה. מצטערת.
"אינני יודעת על מה היא הצטערה. אני מתארת לעצמי שכשהנהלה נחשפה להפרה הבוטה של
הכללים האתיים היא דרשה ממנה לשוב לסדר, להימנע מכשלים אתיים כמו אלו שהיא עברה עליהם.
זה מבורך, להפסיק לטעות. אבל אם הטעות כבר נעשתה – מתקנים אותה בשיחת טלפון אחת, יחידה,
ולאחריה דממת מוות?! למהר לנקות את שמה ולהשאיר אותי – חלל?! האם זוהי אתיקה, או שוב, הפרה
בוטה שלה?

"הדימויים שלי קשים, אני יודעת. ככה זה כשנפש נמצאת באמצע מסע עדין ורגיש, שנחתך בשיחת
טלפון קצרה, אפילו ללא אפשרות של תגובה.
"לפעמים אני פוגשת אותה, ברחוב או באוטובוס. ילדיה מנופפים לי לשלום, הם הרי מכירים אותי ואת
החצר הכיפית שלי. היא מפנה את מבטה לצד הנגדי. כל הסודות שלי – בליבה, כל סודותיה – בליבי.
אבל שום מילה לא נאמרת, וזו חוויית שיגעון מתעתעת. הרי באבחה של רגע היא קטעה בתוכי – אולי
מרוב פחד, אולי מבלבול – קשר קרוב שהיה מורכב מידידות, הדרכה, הוראה ושיח עמוק ברבדים הכי
פנימיים של נפש.

"הטלטלה שעברתי בנטישה הזו הייתה כואבת, מרסקת. התחושות הטובות שהרגשתי אצלה: מוצלחת,
יודעת, אהובה ורצויה – התחלפו בתחושות רעות: שנואה, דחויה, בלתי רצויה.
"אלה תחושות קשות תמיד, וביתר שאת כשהתנהגות כזו מגיעה מאשת מקצוע בתחום הנפש. זו
שלימדה אותי ללא הרף לא לנהוג כך. זה ממשיך לרקוד בי במחול פראים".
וזהו. היא מסיימת כאן את הסיפור שלה, וכאן מתחיל בו פרק נוסף – תהליך של השתקמות: איך בונים
עכשיו אמון עצמי? אמון באחר? איך מתחילים עכשיו, על החורבות האלו, מלאות העפר, לייצר מצע
חדש לנפש?
זה אפשרי? כן. זה קל? לא.

אתיקה בחדר הטיפול

אתיקה היא דבר... מה נגיד, חשוב? יותר משוב. אתיקה היא בסיס לקיום עולם טוב ומתוקן. ואפשר
לדון בהרבה מאוד היבטים שלה. עכשיו אנחנו דנים בהיבט הייחודי של עולם הטיפול. רשות הדיבור
לפייגי רייזמן.
למה האתיקה בטיפול נפשי קריטית עוד יותר?
"בשביל לענות על שאלה זו צריך לנסות להבין את הייחודיות של טיפול נפשי לעומת מערכות יחסים
אחרות הקיימות בין נותני שירותים למיניהם למקבלי השירותים. בכל תחום, מערכת היחסים היא
אמצעי כדי להגיע למטרה. לעומת זאת, מערכת היחסים הנרקמת בין מטפל למטופל, ובשפה
המקצועית נקרא לזה הקשר הטיפולי – הברית הטיפולית, היא כלי העבודה המרכזי של המטפל. על
מנת שטיפול יצליח להשיג את מטרותיו המטפל צריך להגיע לקשר מוצלח עם המטופל, משום שהקשר
נחוץ לריפוי שהוא האידיאל שמווסת את הפרקטיקה. תנאי מוקדם לקשר זה הוא היכולת לחוש אמפתיה
ולשדר אותה באופן מותאם למטופל. אמפתיה במובן העמוק שלה היא קשה להשגה ומשתנה גם
באופנות שלה בין תאוריות שונות, אבל המכנה המשותף של כולן הוא שעל מנת להצליח להיות בעמדה
האמפתית – על המטפל להיות בעבודה פנימית אין סופית של הכרת אזורי החולשה שלו והמניעים
הפנימיים שלו. ואכן מטפל מקצועי נמדד במוכנות הנפשית שלו להשקיע בתהליכים הנפשיים
ובהתפתחות המקצועית שלו, כמו הדרכות ולמידה מתמשכת".

זוכרות את "אין אדם רואה חובה לעצמו" שלמדנו בכיתה ט' מהספר של הגר"א דסלר? זה בדיוק זה: להיות כל הזמן בעמדה שרואה את אזורי החולשות הפנימיים ואת ההשפעה האפשרית שלהם על האחר, להיות בקשב בו זמנית, כל הזמן, אל העצמי ואל האחר. אחרת, עלולה להתרחש 'קריסה': הרצון להציל, למשל. או להפך – הרצון לעצום עיניים.

"כשמטפל מזמין מטופל להיכנס לתהליך פסיכותרפויטי, נקודת הפתיחה של הקשר הטיפולי היא שהמטופל נזקק למטפל ונשען על הידע ועל הסמכות שלו, ולכן יש למטפל מחויבות עמוקה יותר. אנחנו רואים את זה לא פעם בקליניקה ברמת החשדנות של המטופל, או למשל בפחד שהמטפל יגביל למטופל את העצמאות שלו, ישתלט לו על המחשבות ויגיד לו מה לעשות. פרויד, הוגה החשיבה הפסיכואנליטית, קבע את כלל היסוד הפסיכיאונליטי של הרופא המטפל שנדרש מהמטפל: שכל מה שיימסר לו מהמטופל ישמש לצורך הפירוש והכרת הלא מודע המוסתר.

"פרויד תיאר את התפקיד של המטפל: על המטפל לכוון את עצמו אל המטופל כמו שקלט הטלפון מכוון לאפרכסת. כשם שהמקלט שב והופך לגלי קול את התנודות החשמליות שבקו, שמקורן בגלי קול, כך יכול הלא מודע של הרופא לרפא את הלא המודע של החולה. אבל פרויד ממשיך ואומר שכדי שהמטפל יוכל לעשות זאת, הוא חייב להגיע לרמה של תודעה עצמית גבוהה מאוד, נדרש ממנו לעבור בעצמו 'היטהרות' פסיכואנליטית.

"אפשר לומר שהאתיקה המקצועית בטיפול נפשי היא לא רק הערך הכי יקר של העבודה הטיפולית אלא הדבר עצמו, ההתקיימות הטיפולית עצמה", מסכמת רייזמן. לשם כך, לשם הקשב הדק-דק הזה נדרשים גבולות לא פשוטים. אפילו מתעתעים.

הרצון והגבול

נשרטט כמה קווים לדמותו של תעתוע, שכן בדיוק התעתוע הזה הוא האתיקה בטיפול הנפשי. אוקסימורון?

תעתוע שהוא אתיקה?

מה לעשות, אבל כן. ככה בנויה הנפש שלנו.

בטיפול נפשי אמיתי ונכון, אנחנו חושפים רבדים, רצונות וכמיהות, אבל בשום אופן לא מממשים אותם. מותר לרצות הכל. וכך אומר לנו ספרא על ויקרא: "רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם 'אי אפשי ללבוש שעטנז. אי אפשי לאכול בשר חזיר...' אבל 'אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך?' תלמוד לומר 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי' – נמצא פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים". כך היא דרכה גם של תורה: לתת מקום לרצונות, לא למעשים.

ומי אמר שזה קל?

ניקח דוגמה ממספרת הסיפור? ודאי שהיא רוצה שהמדריכה תעריץ אותה עד כדי שהיא תבוא אליה הביתה. מותר לה אפילו לדמיין את עצמה הולכת איתה לקנות גלידה. זה בסדר, לרצות אפשר. לקיים? שם נמצא הגבול, והגבול הזה הוא חד, הכרחי, ובעצם – רק אם לא נעשה מעשה, אפשר להיות קשובים לכל הרבדים והחלקים העולים מן הנפש.

כך למשל מספרת מירי, שם בדוי, אלא מה: "הטיפול שלי התחיל בחורף, ותוך רגע עלו לי חלומות שנדנדו לי את הלב כמו בספינת פיראטים: אני רוצה שהמטפלת תחכה לי בחדר עם צלחת מרק חמה. למה? ככה. צלחת מרק, חמה, אפשר עם ירקות, אפשר מרק בצל, כדאי עם קוסקוס. בכל פעם שהגעתי מהקור אל החדר החמים והמזמין, התחילה הנדנדה הזו להשמיע קולות פראיים בתוכי, וככל שאזרתי אומץ, העזתי לספר עליה למטפלת.

"האמת? היו לי כמה תרחישים בראש לתגובה ממנה: באחד מהם הייתי בטוחה שהיא תגיד לי להמתין ותקפוץ רגע לבית שלה, תחזור עם צלחת מרק חמה. כל כך רציתי, ומה כבר רציתי, צלחת מרק ממישהי שאני משלמת לה 400 שקלים לשעה?

"בתרחיש השני ממש שמעתי אותה פורצת בצחוק גדול ואולי גם לועגת לי – עם פטרוזיליה או בלי?

"בתרחיש השלישי היא מסרבת בתוקף ומוכיחה אותי שבכלל חשבתי על זה.

"וכל אלו לא קרו, למרבה המזל. במציאות, היא שאלה אותי למה אני רעבה, מה הזיכרונות שלי מאוכל, מה מעלה לי צלחת מרק, ואז – זו הייתה פעם ראשונה שהתחלתי לבכות בטיפול, והעזתי להודות כמה רציתי אמא שתחכה לי עם צלחת מרק חמה כשאני חוזרת מבית הספר, וכמה זה היה קשה, שאמא שלי נפטרה כשהייתי בת עשר, ואבא הצדיק והמתוק שלי היה קונה לנו אוכל טעים ממש, אבל מעולם לא מרק חם, ולא קוסקוס, רק משקית עם מים מהקומקום.

"מאז התחילו לעלות הכמיהות שלי, הגעגועים שמעולם לא התגעגעתי, ובשל כך גם לא יכולתי להיות רכה אל רגשותיי ואל הרגשות של הסובבים אותי. כעסתי על המטפלת – למה היא מראה לי שיש בעולם הזה געגועים, ויש טוב, והיא לעולם לא מספקת לי אותו?

"ולמה, למה אם יש לה הטוב הזה, את צלחת המרק ואת הבית החם, היא לא נותנת לי להיכנס לתוכו? אבל היא לא סיפקה, עמדה בפני הדמעות שלי. רק נתנה עוד ועוד מקום לחלום, לרצון שעד אז לא העזתי לרצות, וככה, משהו בי התעגל: התחלתי להיות. מה זה אומר להיות? התחלתי להרגיש. לא להיות מאובנת ולועגת ומתעצבנת כשמימי בת השלוש שלי רוצה שארים אותה. הבנתי: היא רוצה עכשיו אמא. כן. בדיוק כמו שאני רוצה. הפסקתי להיות צינית לבעלי כשהיה שואל כל אחד מהילדים איך הוא אוהב את החביתה שלו. הבנתי: אני מקנאה, מתגעגעת, כל כך רציתי שמישהו ישאל גם אותי. לא הייתה לי מישהי כזו? לא הייתה. כך רצה השם. אבל רציתי, ומותר גם לילדים שלי לרצות, ומותר לי לשמוח שיש להם, לא ללעוג להתפנקות המיותרת.

"אני מנסה לדמיין מה היה קורה אילו המטפלת הייתה פותרת את הבקשה שלי בצלחת מרק. זה היה יותר קל, עבודה וגם עבורי. המרק היה סותם לי את הרגשות, משתיק אותם. לא היינו צריכות לחוות את כל המנעד הקשוח הזה של ההשתוקקות ושל האין. לא הייתי מקבלת את עצמי חזרה".

נדרש אומץ? אוהו.

פיתוי אתי

וויאן שטרית-וטין, בספרה בעל השם הגאוני 'הפיתוי האתי של המצב האנליטי' בהוצאת מאגנס, מתארת את הדבר הזה שמירי, בעלת השם הבדוי, סיפרה לנו לפני כמה שורות: האדם מגיע לעולם עם תלות מוחלטת בסובבים אותו. זוהי אסימטריה: התינוק תלוי בהוריו, גם הם תלויים בו, אבל לא נזקקים לשירותיו באותה מידה שהוא תלוי בהם. זוהי אקסיומה. משום כך, המבוגרים הם האחראים על התינוק, הפעוט והילד – בין אם הוא מודה באחריות שיש להם עליו, ובין אם הוא אינו מודה בכך, בועט ומשתולל וצועק "אני הולך לחפש לי אמא אחרת". האחריות נשארת. הסמכות קריטית.

אבל לא רק הסמכות היא מנת חלקם של ההורים. גם המשוקעות הרגשיות. הרצון בתינוק. ההשתוקקות אליו, אל הצחוק שלו, אל התובנה. אם אין הרצון ההורי הזה, הכמיהה של אבא ואמא לתינוק שלהם, אם תהיה רק אחריות קרה, נקייה, שכלית ונטולת רגש בלי ניצוץ ושלהבת, התינוק לא יוכל לשרוד. לא יוכל להתפתח.

וכך כותבת שטרית-וטין:

"אותה אסימטריה מכוננת, מפתה ואתית, תחזור ותתממש בהעברות שמתעוררות באמצעות הטיפול ובמהלכו. את האסימטריה הכפולה הזאת של המצב האנליטי אני מציעה לכנות 'פיתוי אתי'... בטיפול המשמעות תיבנה במקרים רבים בהדרגה: היא תימצא או תיווצר במסגרת התהליך האנליטי ובעזרת השתתפותו המושקעת רגשית של האנליטיקאי".

ובתרגום חופשי ממש?

טיפול נפשי יכול לייצר שינוי – טרנספורמציה, בעזרת העובדה הפשוטה והקשה מכל, שבה המטפל משוקע רגשית במטופל. משוקע רגשית זה אומר: מרגיש. הוא מרגיש את כל מה שעולה במטופל ועושה עם זה עבודה.

אוהב וכועס, מקנא או פוחד, סולד או מתרגש. עבודה פנימית אין-סופית של עצמו שהיא שגורמת, בין היתר, לשינוי הפנימי של המטופל.

בלי משוקעות רגשית, בלי 'הפיתוי' הזה, כשהטיפול נטול לב פועם – המטופל לא יוכל לעבור שינויים עמוקים בנפשו. זה יהיה כמו... כמו אמא שמטפלת בתינוק שלה נהדר, אבל לא מרגישה כלפיו דבר. הוא ישרוד פיזית? כנראה. יהיה לו לב פועם? כנראה פחות. כנראה הוא יקפא.

אבל, וכאן מגיע האבל הגדול: כל הרגשות של המטפל חייבים להתרחש אך ורק בתוך המסגרת הטיפולית. לעולם לא מחוצה לה.

רק תתארו לכם שהמטופלת מבקשת מהמטפלת לחסל את ערמת הגיהוץ שלה בבית, בתמורה לתשלום דמי הטיפול. פיתוי? בטח. המטפלת לא מוצאת זמן לגהץ. המטופלת תוכל לגעת במתרחש אצל המטפלת. לא רק לדמיין מרחוק. אז פיתוי כן. אתי? הוי, כל כך לא. ההיא מרחצת, מסתכלת על השמלה החמודה של בת השלוש, ריח מרכז הכביסה עולה לה באף, היא מרגישה מפותה לגמרי בגעגוע ענק לבית, ילדים, אמא, דאגה, התמסרות ומשוקעות. הפיתוי עולה וכובש אותה, מהרהר, מערער. איך אוספים אותו עכשיו? האם הן תוכלנה לחזור לחדר הטיפול והמטפלת תוכל להיות כאפרכסת, כל הלא מודע שלה מכוונן, בלי שהיא תתבונן רגע בשמלה שלה ותשאל את עצמה אם המטופלת גיחה אותה היטב?

טיפול אינו לטיפה לאגו של אף אחד. הוא גם לא תמיכה ועידוד. הוא פנייה ללא מודע. ופנייה כזו חייבת להיעשות בתנאים סטריליים.

חומה ללא מוצא

מכירים את 'ילדי הבועה'?

הכינוי 'ילדי בועה' ניתן לילדים הסובלים ממחלה תורשתית נדירה בשם 'כשל חיסוני משולב' או SCID. מדובר במחלה שפוגעת בצורה חמורה במערכת החיסון שלהם. הילדים החולים בה נאלצים לחיות בתנאים סטריליים שיגנו עליהם מחשיפה למחוללי מחלות כמו חיידקים, נגיפים ופטריות. האם לכל ילד נכון לחיות בתוך בועה סטרילית כזו? ממש לא. האם נחשוף את הילדים שלנו במתכוון לערעורים על המערכת החיסונית שלהם? שוב, ודאי שלא.

זו אנלוגיה. הנמשל שלה מורכב: פרויד בתחילת ימי הפסיכואנליזה כונן את המושג 'לוח חלק' – המטפל הוא כלום. קיר חלק. אין לו משל עצמו. כל כולו נתון שם – עבור המטופל.

בהמשך, התאוריות הפכו להיות תאוריות של שניים. ולא נרחיב על זה כאן, רק נגיד: לפעמים, כשהחומה בצורה מדי, כשהבועה הדוקה מדי ואין אפשרות להתנסות במצבים פשוטים ויום-יומיים – אנחנו קורסים לקצה השני של החוויה, שגם הוא, איך נאמר? לא ממש בריא.

כלל הזהב החביב והלא תמיד יעיל, בחלקים האפורים של החיים (לא, לא בשאלות שחור לבן כמו אם

מותר לה לגהץ בבית המטפלת או לא), הוא טובת המטופל.

האם נכון לו לשמוע את קולנו ברגע זה, או לא?

לדוגמה: "אני מרגישה שעוד לא נפגשנו באמת היום, אף על פי שאת כאן, מולי, כבר שלושים דקות" – זו חשיפה עצמית. זה לא לוח חלק. אבל היא בהחלט יכולה לגרום למטופלת להבין שהיא מנותקת. לעומת "את היום משעממת אותי" שזו חשיפה מיותרת.

"הכל יהיה בסדר" – תקווה כזו, הגנתית, שנועדה להרחיק את החוויה של הפחד, האימה, הדאגה, היא פריצת חומה – לשווא. "בואי נחזיק באמונה" – זו חשיפה משותפת, בשירות המטופלת. "מתנצלת שאני מתקשרת אלייך שלא בזמן הפגישה, אבל מוכרחה לשנות לשבוע הבא את השעה באופן חד פעמי" – זה פשוט וכן. "אני מתקשרת כי חשבתי אחרי הפגישה על מה שסיפרת ורציתי לומר לך" – זה לא. לא.

נחמד לחשוב על לוח חלק, אבל מה יקרה אם המטופלת פוגשת את המטפלת באוטובוס? בנופש מאורגן? עם ילדים ומטפחת וחלוק? האם אפשר למנוע את זה?

מסתבר שלא. אי אפשר לשמור את כולם בבועה סטרילית, אלא לנסות, ככל הניתן. מה קורה כשמתרחש בלתי נמנע והמטפל פוגש במפתיע את המטופל שלו בחתונה של בן דוד שהוא גם שכן של המטופל? טוב, שם יצטרך המפגש לעבור תהליך של עיבוד, כדי שאפשר יהיה לקלוט, שוב ומחדש, את התנועה הנפשית הלא נודעת שנוצרה. כי ככה. הנפש שלנו מחפשת חופש ודרור, אבל לא פחות מחופש היא זקוקה לגבול, לאחזקה ולשמירה. רק בתוך החומות המגוננות, ימצא לה הדרור.

מטפלים באתיקה

פייגי רייזמן, עו"סית קלינית, מונה עבורנו את חמשת עקרונות האתיקה:

הימנעות מגרימת נזק למטופל

עשיית הטוב והמועיל לזולת

אוטונומיה

נאמנות

וצדק

"ד"ר מרגולין ופרופ' ויצטום, פסיכיאטרים ידועי שם, מנסים לשרטט קווים לדמותו של המטפל האתי, וטוענים שאמות מידה ועקרונות אתיים אלו ידועים ומוכרים ללא ספק לכל איש מקצוע בתחום הסוגיות האתיות במקצועות הטיפול ובייעוץ נפשי. בחיי היום יום יש לכל כותרת תתי כותרות רבים מאוד שנכנסים לדקויות רבות: יצירת אמון במטפל, תחושת ביטחון ושמירה על כבוד המטופל. "רמת מקצועיות של מטפל נמדדת ברמה האתית שלו, וביכולת שלו להניח את עצמו ואת המטופלים האחרים שלו בצד ולהיות בשביל המטופל הספציפי הזה לגמרי.

"אחד מהקשיים בנושא האתיקה המקצועית מתעורר כשהמטפל שגם ככה הוא לרוב דמות מוערצת, מתנהג באופן שהמטופל מרגיש לא בנוח והוא מנסה להבין מה מציק לו, אך לא מעט פעמים זה מושלך בחזרה למטופל כחומר טיפולי שלו. (אני מרגיש שאתה קצר רוח, אומר המטופל. מאיפה אתה מכיר את התחושה הזו? שואל המטפל שיודע היטב שהיום הוא קצר רוח במיוחד, כי הוא לא אכל מהבוקר ועכשיו כבר 15:00, ולא, אין לו ארוחה חמה בתיק והוא לא מתכוון לשתף את המטופל בכך.) אי לכך אולי חשוב לשים לב לאותות אזהרה שיכולים לעזור למטופל לזהות אם המטפל שלו מזגזג בנושא האתיקה. "דוגמאות לא חסרות, ואני בוחרת להביא דווקא אזורים אפורים, כמו מטפל שמאחר לפגישות, עונה

לשיחות טלפון באמצע שעה טיפולית, מספר סיפורים על מטופלים אחרים, מדבר על המטופל עם גורמים אחרים ללא ידיעתו, מתערב למטופל בחיי המציאות מה לעשות ומה לא, שואל אותו שאלות של סקרנות שאינן קשורות לטיפול, מביא סיפורים מהחיים האישיים שלו שלא לשירות המטופל, פוגע בו מילולית או מכניס לקשר אלמנט של מגע.

"חוקרים שחוקרים את נושא האתיקה המקצועית אצל אנשי טיפול סבורים שמטפלים צריכים ללמוד ולטפח את תכונות המוסר ויש להכשיר אותם שיתמידו ויעמדו בקודי האתיקה לאורך שנים".

אם הם יעשו זאת הם יהיו מורווחים, גם אנחנו. אם לא? שם טמון הכאב הגדול.

אשפחה